

z publikácie:

RUMÁNEK, Ivan 2010 *Japonská dráma nó – žáner vo vývoji*. Bratislava: Veda.

Rukopisy - príklad z nó

Objav plného textu pojednania o umení nó „*Fúšikaden*“ (dopísaný 1400), ktorej autorom je kodifikátor klasickej drámy nó - Zeami. O tomto diele sa predtým vedelo len málo a označovalo sa neúplným názvom „Kadenšo“.

Že Zeami zanechal nejaké teoretické spisy o umení nó, sa vedelo len v úzkom okruhu rodových hereckých nóových súborov. Je pravda, že niečo sa dostalo mimo nóových rodov: odpisy si dali urobiť učení vojvodcovia v období „Bojujúcich štátov“, menovite Tokugawa Iejasu (1542 - 1616), prvý tokugawovský šógun, a iní, ktorí boli ochotní za kópie tajných textov dobre zaplatiť. Veľký vplyv mal aj kompilát *Hačidžó-Kadenšo* 八帖花伝書 („Osemzvitkové Kadenšo“¹) od neznámeho autora zo 16. storočia. Dlhú dobu sa verilo, že ide o Zeamiho dielo, až neskoršie výskumy dokázali, že ide o súbor rozličných úsekov z *Fúšikadenu* a iných diel Zeamiho aj neskorších nóových majstrov. Náčelník nóového rodu Kanze, Kanze Motoakira v 18. storočí tiež robil na zdedených textoch a vie sa, že zhotovili nejaké odpisy. V tomto období je tiež známe, že kjógenový rod Ookura si požičali nejaké texty od nóového rodu Komparu a odpísali si ich.

Úlomky Zeamiho spisov kolovali medzi záujemcami o nó a počas Edoského šógunátu boli aj vydané pod názvami ako *Hačidžóbon Kadenšo* 八帖本花伝書 („Kadenšo v ôsmich zvitkoch“) či *Sódenšó* 叢伝抄 („Výpisky zbraných odovzdaní“). Autorom posledných bol *Šimacuma Šóšin*, popredný laický nóový herec okolo roku 1600. Tieto spisy nedávali celistvý zmysel, a už vôbec nie celkový obraz o tom, čo Zeami zanechal. Komplex Zeamiho odkazu ostával celé stáročia utajovaný a dedený z pokolenia na pokolenie u jeho pokračovateľov, avšak vývoj, akým sa uberala nó, svedčí o tom, že aj tí, ktorým boli spisy priamo určené – čiže Zeamiho potomkovia a pokračovatelia v jeho dramatickom umení – aj tí ich postupne čítali čoraz menej. V Edoskom šógunáte, kedy si šógun zvolil nó ako oficiálne umenie vojenskej šľachty a existenčne nóových hercov podporoval, nóovým rodom záležalo predovšetkým na tom, zachovávať svoje umenie ako oficiálne samurajské umenie a vyhovieť vkusu najvyšších vrstiev vojenskej šľachty, a v takomto pragmatickom prostredí možno hovoriť takmer o zániku posolstva z raných čias vývoja nó². Dokonca sa zabudlo aj na autorov hier a verilo sa, že nebolo v schopnostiach analfabetov a nevzdelaných komediantov „opičích hier“, ako sa nó pôvodne označovala, vytvoriť takéto vrcholné literárno-dramatické diela, nanajvýš tak ešte ich hudobnú stránku a scénické prevedenie, no autorstvo vysoko poetických textov sa pripisovalo rozličným zenovým mníchom a básnikom poézie *tanka* či *renga*. Na Zeamiho a jeho odkaz sa zabudlo. Dnes už mnohé prvky nóovej praxe nezodpovedajú, či priamo odporujú ponaučeniam, ktoré Zeami zanechal. „*Zeami-ni kaere*“ – „Návrat k Zeamimu!“, je heslo, ktoré v 20. storočí čoraz silnejšie zaznievalo, a rezonuje dodnes.

Prečo práve v 20. storočí? Preto, lebo práve pred pár rokmi bolo 100. výročie jedného z najdôležitejších objavov v histórii japonskej kultúry. Udalosťou, ktorú profesor Nišino Haruo z Univerzity Hósei prosto a jednoznačne nazýva: „Objavenie Zeamiho“.

Začiatok 20. storočia naozaj znamenal prelom v chápaní Zeamiho. Klasik nó bol v období pozápadňovania Japonska takmer zabudnutý, keď postupné objavovanie jeho spisov – najprv v odpisoch odpisov, a napokon aj v epochálnom zverejnení jeho vlastnoručných rukopisov –

¹ Kadenšo je vtedajší, dnes už zastaralý názov pojednania *Fúšikaden*

² Nišino 2007

postupne odhaľovalo, akou veľkou osobnosťou bol, a to nielen ako dramatik, ale aj na poli dejín myslenia a kultúry.

Všetko sa začalo vďaka mužovi menom Jošida Tógo, ktorý žil v rokoch 1864 - 1918. Bol historikom, geografom a napokon aj profesorom na poprednej tókijskej univerzite Waseda. K jeho ušľachtilým záujmom patrila aj dráma nó a zaoberal sa starými kópiami textov. V júli r. 1908 vydal profesor Jošida „*Hovory o sarugaku majstra Ze po 60ke*“ (Ze = Zeami). Bolo to jedno zo Zeamiho neskorších pojednaní Sarugaku-dangi v prvotnej, oklieštenej podobe, aká bola na verejnosti známa a v ktorej chýbalo niekoľko záverečných kapitol. Vydanie bolo opatrené jeho poznámkovým aparátom. Vzápätí o svojom objave informoval v časopise Nógaku v článku „*Objav úplnej knihy Zeamiho „Dangi”, „Kadenšo”, a ďalších textov nó a o hraní nó*“³. Uvádza tam, že v predslove „*Hovorov majstra Ze*“ vyjadril žiaľ nad neúplnosťou zachovaných textov, vďaka čomu ho navštívil pán Okada Murao s informáciou, že „istý šľachtický rod bývalých samurajských zemepánov“ vlastnil aj zvitky starých spisov o nó, ktoré sa cez obchodníka len pred pár dňami dostali do archívu Jasuda Zennosukeho⁴ a Okada prosí profesora Jošidu, aby sa na ne išiel pozrieť. Jošida píše: „Keď som ich rozvinul, videl som, že ide o skutočný poklad, a tešil som sa, že dlhoročné túžby neostali nesplnené.“⁵ S Okadom sa ihneď pustili do štúdia týchto materiálov, pozorne rovnávajúc Zeamiho texty v nich obsiahnuté s dochovanými vydaniami týchto diel. Toto bol objav takmer úplného textu Fúšikadenu, prvého a základného Zeamiho pojednania, ako aj ďalších Zeamiho diel, v úplných či neúplných verziách.

Spomínané rukopisy pochádzali z knižnice rodu Hori. Bol to pôvodne daimjóovský rod – *daimjó* je označenie mocného samurajského zemepána od 16. do 19. storočia. Daimjóovia spravovali svoje územia, tvorili najvyššiu vrstvu vojenskej šľachty a podliehali šógunovi. Po cisárskej reštaurácii Meidži, v rámci rušenia samurajstva ako privilegovanej spoločenskej vrstvy, sa rod Hori, rovnako ako všetky ostatné daimjóovské rody, stal súčasťou novo vytvorenej šľachtickej vrstvy spolu so starou dvorskou aristokraciou. Starý honosný spôsob života z dôb Edoského šógunátu sa zmenil, mnohé daimjóovské rody rozpredávali svoj majetok a pozemky, vďaka čomu sa medzi verejnosť dostali vzácne artefakty a rukopisy z domácich zbierok najbohatších rodov Japonska. Medzi starými dokumentmi z knižnice rodu Hori, ktoré sa takto dostali do Jasudovho archívu, sa nachádzali aj odpisy Zeamiho pojednaní, ktorých vyhotovenie bolo odhadnuté na obdobie okolo roku 1630.

Žiaľ, tieto rukopisy už dnes neexistujú. Zhoreli onedlho po ich objavení - počas Veľkého kantóskeho zemetrasenia r. 1923. Ich znenie sa nám však zachovalo, a to práve vďaka nadšeniu a pohotovému úsiliu prof. Jošidu, ktorý ich už vo februári 1909 vydal spolu s ďalšími, dovtedy už známymi Zeamiho textami, v historickej publikácii *Zeami džúrokubu sú* („16 Zeamiho spisov“). Táto publikácia obsahuje Jošidov poznámkový aparát, a hlavne ilustračné reprodukcie rukopisov, v ďalších vydaniach už neuvedené. *16 Zeamiho spisov* predstavuje počiatok moderného výskumu Zeamiho a nó vôbec. Obsahuje však ešte počiatkové nedostatky. Napríklad, v takzvanom „*Kadene*“ chýbala šiesta kapitola, a tak jeho siedmu kapitolu „*Ústne odovzdanie vo zvláštnom spise*“ zaradil Jošida ako extra dielo, takže v skutočnosti je tých častí len 15, nie 16. Taktiež pri pojednaní *Kakjó* (Zrkadlo kvetu) chýbala začiatočná časť rukopisu, takže Jošida nepoznal jej názov, a tak sám vytvoril titul „*Kakušú džódžó*“ (Poučenia o nácviku), a podobne postupoval aj v iných prípadoch. Keďže zvitky zhoreli pri Kantóskom zemetrasení, nemožno overiť, do akej miery sa urobili pri vydaní prepisovačské a redaktorské chyby, keďže prof. Jošida ich vydal veľmi rýchlo v prekvapivo krátkom termíne (ako sám píše, prácu dohotovil za 40 dní).

³ Jošida 1908

⁴ jeho osobné meno bolo aj Macunoja alebo Zendžiró. Posledné je v súčasnosti najčastejšie používané. Jeho archív figuruje pod názvom „Macunoja-bunko“.

⁵ Jošida 1909 Predslov 3

„Jošidova kniha“ (*Jošida-bon*), ako sa táto historická publikácia vo vedeckom slangu tiež nazýva, pritiahla pozornosť odbornej verejnosti. Predovšetkým prekvapila faktom, že nóóví herci, o ktorých panovala všeobecná predstava, že to boli v podstate žobráci, už v 15. storočí mali takéto pokročilé a bohaté spisy o svojom remese. A neboli to len dedené pojednania o samotnej nó, ale traktáty, vynikajúce aj z hľadiska literatúry, filozofie, umenovedy, folkloristiky či vedy o vzdelaní. Pred japonskou verejnosťou stáli Zeamiho umelecké pojednania plné zvláštnej sily a čara.

V r. 1913 Fudžiširo Teisuke predstavil verejnosti publikáciu, v ktorej bola uverejnená reprodukcia rukopisu Zeamiho pojednania o nóovej hudbe - *Ongjoku kuden*. V roku 1931 náčelník hereckého rodu Kanze poskytol na vydanie 6. kapitolu zo Zeamiho vlastnoručného rukopisu časti *Fúšikadenu*. Takto konečne vyšlo na javo plné znenie *Fúšikadenu*, navyše svetlotlačou vydaná kapitola poskytla verejnosti možnosť prvýkrát zhliaďnúť Zeamiho písmo. V r. 1932 poskytol náčelník rodu Kanze na vydanie aj Zeamiho pojednanie *Goon*, hoci len neúplný vo forme výpiskov (*šóša* 抄写). Čoskoro nato vyšlo aj pojednanie *Kašu-no učinukigaki* a úplná verzia pojednania *Kakjó* (1934).

A v takomto kultúrnom ovzduší, keď sa dávne literárne poklady objavovali ako huby po daždi, došlo k skutočne veľkolepému objavu. Bibliograf Kawase Kacuma sa začal vážne zaoberať klebetami, podľa ktorých by vraj „v istom kláštore v Jamate“ mal byť uchovávaný súbor starých spisov, ktoré sa oddávna odovzdávali u náčelníkov rodu Komparu. Na jar r. 1938 sa vydal na systematickú obhliadku starých jamatoských kláštorov a svätýň. Tri roky hľadal bez akéhokoľvek úspechu. Až potom, r. 1941, dostal list, v ktorom ho prosia, aby preskúmal „spisy, pochádzajúce z archívu rodu Komparu, ktoré sa už vyše tridsať rokov uchovávajú v kláštore Hózandži“. Kláštor sa nachádza v pohorí Ikoma, ktoré oddeľuje Ósaku od Narskej kotliny (čiže od Jamata). Klebety teda boli pravdivé.

Profesor Nišino Haruo mi prezradil, že spisy sa do kláštora vraj dostali tak, že keď v období Meidži došlo k zániku šógunátnej podpory nóovým súborom, náčelník rodu Komparu sa dostal do ekonomickej tiesne, ktorú vyriešil tak, že predal tento rodový poklad kláštoru Hózandži. Transakcia možno nebola celkom oficiálna – išlo o vnútorodinnú výpomoc, keďže opäť kláštora vraj bol jeho brat, a tak možno práve z týchto dôvodov došlo k ukrytiu spisov do priestorov vykopaných v zemi, kde sa na ne takmer zabudlo a o ich existencii kolovali len nejasné fámy...

Nadšený Kawase sa pustil do práce a o výsledkoch výskumu referoval r. 1942, t.zn. rok nato, v časopisoch *Hóšó* a *Bungaku*. Súbor obsahoval niekoľko tisícok textov, niektorých značne poškodených, s dierami po hmyze. Medzi nimi boli staré odpisy doposiaľ neznámych Zeamiho diel (*Rikugi*, *Goi*) ako aj *Fúšikaden* a *Šikadó*, ďalej tzv. *Curaudži-bon* – veľmi poškodený odpis pojednania *Kakjó* z r. 1437, čo je jeho najstaršia dochovaná kópia, signovaný záhadným menom „*Curaudži*“: podľa písma a doby sa usudzuje, že je to odpis rukou Komparu Zenčikua a *Curaudži* bolo zrejme jedno z mien, ktoré v tej dobe používal. Skutočným klenotom nesmiernej historickej ceny sú dva Zeamiho listy (originály!) adresované Zenčikuovi.

DEMO „Zeamiho prvý list Zenčikuovi“

Text známy ako „Zoznam 35 textov nó“ (*Nóhon sandžúgo-ban mokuroku*) bol tiež uznaný za Zeamiho vlastnoručnú pamiatku, ako aj päť zo siedmich textov nó.

Kawase sám identifikoval niekoľko pojednaní ako Zeamiho vlastnoručné texty, hoci Zeamiho vlastnoručnosť niektorých neskôr spochybnil profesor Omote Akira. Čo sa týka siedmich textov nó, na piatich z nich je Zeamiho vlastný podpis, čo ich potvrdzuje ako Zeamiho vlastnoručné texty (*Morihisa*, *Tadacu-no saemon*, *Eguči*, *Unrin'in*, *Kašiwazaki*). Šiesta hra nó, *Tomoakira*, nesie dátum éra Óei 34 (1427) a podpis „*Hisacugi*“: toto meno nie je známe z iných nóových dokumentov, navyše pravopis textu vykazuje značné odlišnosti od Zeamiho úzu, a tak, ako dokázal prof. Omote, „nie je to Zeamiho štetcom“ (*Zeami-hicu-dewa*

nai.)⁶. Siedma nó, *Joroboši*, je kópia, obsahujúca presný údaj o podmienkach odpisu: bola vykonaná v 11. mesiaci 1711 ako presný starostlivý odpis Zeamiho vlastnoručného textu, ktorý sa tradoval vo vetve Komparu Hačizaemon⁷ a ktorý sa nezachoval. Kópia však podáva spoľahlivý obraz o jeho podobe.

Okrem Zeamiho diel obsahuje hózandžský súbor aj ďalšie odpisy komparuovských pojednaní od Zenčikua a Zempóa a mnoho iných cenných listín.

Zverejnenie Kawaseho objavu na stránkach odborných periodík r. 1942 sa krylo s pripomienkou symbolickej 500ročnice Zeamiho smrti v tomto istom roku (hoci presný rok úmrtia je neznámy); objavom sa podstatne rozmnožil súbor Zeamiho vlastnoručných textov, ktoré sú dnes verejnosti známe, a rozšíril sa zoznam jeho pojednaní. Posledným podstatným objavom v tomto smere bolo zverejnenie (r. 1955) pojednania *Šúgjoku tokka*, nájdeného v tajnom archíve náčelníka rodu Komparu. Tým sa počet známych Zeamiho spisov (vrátane dvoch zachovaných listov) ustálil na doterajších 21.

Distribúcia Zeamiho vlastnoručných rukopisov odráža situáciu pokračovateľstva rodového posolstva, ktorej Zeami musel na sklonku života čeliť: časť jeho rukopisov si odovzdávali náčelníci rodu Kanze, a časť sa zachovala u potomkov jeho zaťa - náčelníkov rodu Komparu, kým nedošlo k jej uloženiu v kláštore Hózandži v horách Ikoma.

Vieme, že Zeami nesúhlasil s nástupníctvom v svojom rodovom súbore Kanze cez vetvu mladšieho brata Širóa – toto nástupníctvo presadil vtedajší šógun, a Zeami za svojho nástupcu považoval najprv syna Motomasu a potom, po jeho nečakanej smrti, zaťa Komparu Zenčikua. Preto sa zdá trochu záhadou, ako sa Zeamiho texty ocitli u náčelníkov smeru Kanze, ktorí sú Širóovými potomkami. Čo sa týka textov hier, Zeamiho rukopisy mohli už za jeho života kolovať medzi Kanzeovcami a tak ostať aj u Širóových potomkov, a takisto prvý exemplár Fúšikadenu „možno“ odovzdal aj Širóovi. Texty hier v Zeamiho rukopise obsahujú nielen jeho vlastné hry, ale aj hry od jeho syna Motomasu a iných autorov.

Ďalším zdrojom, ako prišli náčelníci Kanze po Zeamiho vlastnoručné rukopisy, bolo, že v 16. storočí došlo k splynutiu dvoch vetiev Kanzeovcov - vetvy Zeamiho syna Motomasu a vetvy Zeamiho brata Širóa. Motomasovi potomkovia, „očiskí Kanzeovci“ (*Oči-Kanze*)⁸ mali žiť v Oči (v horách juhovýchodne od Narskej kotliny) a v 16. storočí si adoptovali dvoch synov 6. náčelníka Kanze m. Dóken (zomrel r. 1522). Dóken mal za ženu dcéru z rodu Komparu, takže títo jeho synovia boli po praslici aj potomkami Komparu Zenčikua, a teda aj Zeamiho. Mladší z týchto dvoch synov, Sósecu, sa potom stal 7. náčelníkom Kanze v 16. storočí. Možno predpokladať, že práve cez tohto 7. náčelníka Kanze sa Zeamiho vlastnoručné pojednania dostali do hlavnej vetvy Kanzeovcov, kde ostali dodnes.)

Takže dnes existujú tieto známe **Zeamiho vlastnoručné rukopisy**:

1. V DRŽBE NÁČELNÍKA KANZE

4 zvitky textov nó

3 pojednania

(Zatiaľ nie je dokázané, že by v držbe Kanze-sókeho niekedy boli aj iné Zeamiho vlastnoručné rukopisy.)

2. V DRŽBE HÓZANDŽI, pôvodne dedičstvo rodu Komparu

5 zvitkov textov nó

2 Zeamiho listy adresované Komparu Zenčikuovi

---

⁶ Omote 1997 II., s. 239

⁷ Taširo 2006

⁸ Nogami 1981, s. 314